

Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto  
Lainsäädäntöneuvos Sami Kiriakos

**Lausunto**

19.5.2022

***Eduskunnan lakivaliokunnalle***

**Viite: Asiantuntijapyyntö 9.5.2022**

## **Vastine hallituksen esityksestä 13/2022 vp seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi annettujen lausuntojen johdosta**

### **Sisällysluettelo**

- 1 Yleisesti lausunnoista s. 2
- 2 Raikaussäännöksen muotoilu s. 5
- 3 Tuottamuksellinen raiskaus s. 11
- 4 Törkeän raiskauksen ankaroittamisperusteet s. 11
- 5 Sukupuoliyhteyden määritelmä s. 17
- 6 Seksuaalinen hyväksikäyttö s. 19
- 7 Rangaistusasteikot s. 25
- 8 Seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistön täsmällisyys- ja tarkkarajaisuus s. 28
- 9 Lapsen houkutteleva seksuaaliseen tekoon s. 31
- 10 Raikausta ja seksuaalista kajoamista koskevien säännösten soveltuminen 16 vuotta nuorempiin s. 32
- 11 Törkeän seksuaalinen kajoamisen suhde törkeään pahoinpitelyyn s. 32
- 12 Kuvan ottaminen seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistössä s. 33
- 13 Korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta s. 33

**Postiosoite  
Postadress**

Oikeusministeriö  
PL 25  
FI-00023 Valtioneuvosto  
Finland

**Käyntiosoite  
Besöksadress**

Eteläesplanadi 10  
00130 Helsinki  
Finland

**Puhelin  
Telefon**

0295 16001  
Internat.  
+358 295 16001

**Faksi  
Fax**

09 160 67730  
Internat.  
+358 9 160 67730

**S-posti, internet  
E-post, internet**

oikeusministerio@om.fi  
www.oikeusministerio.fi  
www.justitieministeriet.fi

14 Lasta seksuaalisesti esittävät kuvat s. 34

15 Lakialoite LA 51/2020 vp laiksi rikoslain 17 luvun muuttamisesta s. 35

## 1 Yleisesti lausunnoista

Oikeusministeriön käytössä on ollut perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 20/2022 vp sekä asiantuntijalausunnot seuraavilta tahoilta:

Allianssi ry

Amnesty International Suomen osasto ry

Dosentti Heini Kainulainen

Helsingin hovioikeus

HUS Seri-tukikeskus

Invalidiliitto

Keskusrikospoliisi

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (KRIMO)

Lapsiasiainvaltuutettu

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus

Mannerheimin lastensuojeluliitto ry (MLL)

Miesjärjestöjen keskusliitto ry

Naisjärjestöjen keskusliitto ry (NJKL)

Oikeusneuvos Timo Ojala, korkein oikeus

Oikeuspsykologian dosentti Julia Korkman

Pelastakaa lapset ry

Poliisihallitus

Professori Sakari Melander

Professori Johanna Niemi

Professori Kimmo Nuotio

Professori Matti Tolvanen

Professori Mikko Vuorenpää

Professori emerita Terttu Utriainen

Psykologiliitto ry

Raiskauskriisikeskus Tukinainen ry

Rikosseuraamuslaitos  
Rikosuhripäivystys  
Sexpo säätiö  
Sisäministeriö  
Sisä-Suomen Poliisilaitos  
Suomen Asianajajaliitto  
Suomen Gynekologiyhdistys ry  
Suomen Lääkäriliitto ry  
Suomen Psykologiliitto ry  
Suomen tuomariliitto ry  
Syyttäjälaitos  
Tasa-arvovaltuutetun toimisto  
Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL)  
Tuomioistuinvirasto  
Vammaisfoorumi  
Väestöliitto ry  
Väitöskirjatutkija Otava Piha

Oikeusministeriö on myös ollut läsnä osassa edellä mainittujen tahojen suullisia kuulemisia lakivaliokunnan kokouksissa.

Lausunnoista ilmenee, että *esityksen tavoitteita kannatetaan*.

Perustuslakivaliokunta katsoo, että hallituksen esityksessä 13/2022 vp ehdotetulle säätelylle on painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä, osin jopa perusoikeuksiin välittömästi palautuva peruste (PeVL 20/2022 vp kohta 10). Perustuslakivaliokunta esittää, että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Ehdotuksia ja kriittisiä huomioita on kuitenkin esitetty. Näistä keskeisimpiä käsitellään jäljempänä.

*Oikeusministeriö katsoo, ettei asiantuntijakuulemisessa ole esitetty sellaisia olennaisia seikkoja, joita hallituksen esityksen valmistelussa ei ollut jo otettu huomioon. Hallituksen esitystä on lausuntojen valossa pidettävä edelleen perusteltuna.*

Ministeriö ehdottaa kuitenkin harkittavaksi, että lakivaliokunta

- kiinnittäisi mietinnössään huomiota siihen, että samalla kun raiskauksena rangaistavien tekojen ala laajenisi nykyisestä, raiskauksina tuomittavien rikoslajissaan lievimpien tekojen vähimmäisrangaistus asiallisesti nousisi sakosta tai neljästä kuukaudesta vankeutta yhteen vuoteen vankeutta, ja korostaisi, että rangaistusasteikkoja on tarkoitus soveltaa siten, että rangaistuskäytäntö muodostaa johdonmukaisen kokonaisuuden (s. 12)
- harkitsee vaihtoehtona, että HE:ssä ehdotetun seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistöä tarkennettaisiin seksuaalista tekoa koskevalla ilmeisyys-edellytyksellä perustuslakivaliokunnan lausunnon (PeVL 20/2022 vp) huomioon ottaen (s. 28-29)

Seuraavassa esitetään oikeusministeriön yksityiskohtaiset kannanotot keskeisiin asiantuntijalausunnoissa esitettyihin huomautuksiin. Lausunnonantajien huomioita on tiivistämistä varten lyhennetty, ryhmitelty uudestaan ja niiden kieliasua on yhtenäistetty. Lausumia ei pääsääntöisesti ole toistettu siltä osin kuin lausunnonantajat ovat ilmoittaneet kannattavansa esityksen hyväksymistä tai lausunnoissa tuetaan tai toistetaan esityksen ehdotuksia tai argumentaatiota taikka muissa lausunnoissa jo esitettyä.

Hallituksen esitykseen 13/2022 vp viitataan jäljempänä lyhenteellä ”HE”.

## **2 Raikaussäännöksen muotoilu**

Lausunnoissa raikaussäännöksen muotoilemista vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuvaksi hallituksen esityksessä ehdotetulla tavalla on kannatettu varsin laajasti. Joissakin lausunnoissa on tuotu esiin huolia säännöksen täsmällisyydestä tai sen ymmärtämisen vaikeudesta, mutta lausunnoissa ei ole pääsääntöisesti pyritty osoittamaan, että olisi parempaa sääntelyvaihtoehtoa sen tavoitteen toteuttamiseksi, että raikaussäännös perustuisi suostumuksen puutteeseen.

Perustuslakivaliokunta katsoo, että ehdotettuun säännökseen sisältyvät rangaistavan käyttäytymisen alaa rajaavat tekijät huomioiden raiskausta koskevan rangaistussäännöksen sisältämä osin avoin sääntely ei vaikuta lakiehdotuksen käsittelyjärjestykseen (PeVL 20/2022 vp kohta 15).

**Oikeusministeriö** katsoo, että HE:ssä ehdotettu raiskaussäännös on merkitykseltään selkeä sekä viranomaisille että kansalaisille.

On selvää, että viranomaisten riittävän osaamisen ja soveltamiskäytännön yhtenäisyyden turvaamiseksi raiskaussäännöksen yksityiskohtainen juridinen ymmärtäminen edellyttää perehtymistä lain esitöihin sekä koulutusta. Tämä on normaalia, kun uutta rikoslainsäädäntöä säädetään. Oikeusministeriö pitää tärkeänä myös sitä, että uusi raiskaussäännös – ja muut uudet seksuaalirikoksia koskevat rangaistussäännökset – otetaan asianmukaisesti huomioon seksuaalivalistuksessa ja -kasvatuksessa.

Joissakin lausunnoissa on esitetty vähintään harkittavaksi säännöksen sanamuotoon sellaisia muutosehdotuksia, joiden tarkoituksena ei näyttäisi olevan säännöksen asiasällön muuttaminen vaan pikemminkin sen selventäminen. Tällaisia muutosehdotuksia on seuraavissa lausunnoissa:

**Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus:** ”2. mom: Henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen ei ole pidettävä vapaaehtoisena, jos hän ei ole sanallisesti, käytöksellään tai muulla tavalla ilmaissut osallistuvansa siihen vapaaehtoisesti.  
3. mom: *Vaikka henkilö olisikin 2 momentissa kuvatulla tavalla ilmaissut osallistuvansa sukupuoliyhteyteen, osallistumista ei ole pidettävä vapaaehtoisena...*”

**Professori Nuotio:** ”Ehkä paras vaihtoehto olisi puhua säännöksessä ”vapaasta valinnasta”, ja jättää myös osallistuminen pois. Näin tultaisiin seuraavaan muotoiluun, joka olisi selkeämpi ja parempaa suomen kieltä kuin HE:ssä ehdotettu:

Joka on sukupuoliyhteydessä sellaisen henkilön kanssa, joka ei ole sukupuoliyhteydessä vapaasta valinnastaan, on tuomittava  
Henkilö ei ole sukupuoliyhteydessä vapaasta valinnastaan, jos:  
1) hän ei ole sanallisesti... ilmaissut olevansa sukupuoliyhteydessä vapaasta valinnasta;

2) hänet on pakotettu...

3) hän ei ole voinut..."

**Väitöskirjatutkija Otava Piha:** "[1 §:n 2 momentin 3 kohdan] sanamuoto viittaa siis siihen, että henkilö ei ole lainkaan voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan. Sen sijaan kohdalla on tarkoitus pikemminkin kattaa tilanteita, joissa henkilö ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan vapaasti. Tämä tarkennus tulisi lisätä 3 kohdan sanamuotoon."

**Oikeusministeriö** katsoo, ettei edellä mainittuja muutoksia tulisi tehdä vaan tulisi pysyä HE:ssä ehdotetussa raikaussäännöksen muotoilussa. Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden ehdottama muotoilu ei vaikuta selvemmän säännöksen soveltamisalaa vaan pikemminkin se vaikeuttaisi säännöksen soveltamista joissain tapauksissa. HE:ssä ehdotetun muotoilun perusteella olisi selvempää, että 1 §:n 2 momentin 3 kohta voi olosuhteista riippuen olla sovellettavissa arvioimatta, onko vapaaehtoisuutta näennäisesti ilmaistu tai onko sen osalta tahallisuus täyttynyt.

Oikeusministeriö ei myöskään pidä parempana professori Nuotion ehdottamaa "vapaaseen valintaan" viittaamista säännöksessä. Sekä käsitteisiin "vapaa" että "valinta" liittyy tulkinnanvaraa, eikä ole selvää, miten tällainen sanamuoto parantaisi säännöksen selkeyttä HE:ssä ehdotetusta. Sanamuoto voisi myös luoda käsityksen tietoisesta ja harkitusta valinnasta tai valintatilanteesta, mikä ei vastaa esityksessä ehdotetun raikaussäännöksen sisältöä. Henkilön vapaaehtoiselta osallistumiselta ei ole perusteltua edellyttää välttämättä sitä, että hän olisi tehnyt valintansa osallistua erityisesti harkiten (HE s. 98).

Myöskään Otava Pihan ehdottama lisäys "vapaasti" 1 §:n 2 momentin 3 kohtaan ei oikeusministeriön käsityksen mukaan selventäisi säännöstä. Tulkinnanvaraisuutensa lisäksi termin ongelmana tässä yhteydessä olisi, että se voisi mahdollisesti koskea luontevasti vain joitain 3 kohdassa tarkoitettuja tilanteita, lähinnä valta-aseman väärinkäyttöä ja sellaisia pelkotiloja, joissa henkilö ei ole lamaantunut vaan pitää tahtonsa ilmaisua liian vaarallisena (ks. HE s. 103). Ei sen sijaan ole mielekäästä sanoa esimerkiksi, että

henkilö ei voinut vapaasti ilmaista tahtoaan vammaisuutensa tai voimakkaan päihtymistilansa vuoksi.

Edellä viitattujen lausunnoissa esitettyjen muutosehdotusten lisäksi joissakin lausunnoissa on esitetty raiskaussäännökseen sellaisia muutosehdotuksia, joiden tarkoituksena on mahdollisesti osittain muuttaa säännöksen asiasisältöä.

**Dosentti Heini Kainulainen** ja **Amnesty** esittävät, että 1 §:n 2 momentin 3 kohtaan lisätään myös yleinen maininta asianomistajan haavoittuvasta asemasta.

**Oikeusministeriö** pitää sanamuodon ”haavoittuva asema” lisäämistä tunnusmerkistöön laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena ja myös tarpeettomana. Haavoittuva asema on laaja ja epätäsmällinen käsite. Tämän vuoksi laillisuusperiaatteen kannalta olisi liian epätäsmällinen ja -tarkkarajainen sellainen tunnusmerkistö, jossa raiskaukseksi määriteltäisiin sukupuoliyhteys henkilön kanssa (joka on ilmaissut osallistuvansa siihen vapaaehtoisesti mutta) joka ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan ”haavoittuvan asemansa” vuoksi. Se, mitkä olisivat sellaisia säännöksessä tarkoitettuja haavoittuvia asemia, joiden olemassaolo perustelisi sukupuoliyhteyden arvioimista raiskauksena, jäisi näin ollen liikaa henkilökohtaisten käsitysten varaan.

Soveltamisalaan kuuluvat haavoittuvat asemat onkin syytä mainita tunnusmerkistössä täsmällisemmin. HE:ssa ehdotetussa raiskaussäännöksessä kysymykseen tulevat haavoittuvat asemat on sen vuoksi mainittu tunnusmerkistössä nimenomaisesti, jättäen luettelon kuitenkin avoimeksi *selkeällä tavalla* (ks. PeVL 20/2022 vp kohta 15) siten, että myös mainittuihin seikkoihin rinnastettavat syyt katetaan tunnusmerkistössä. HE:ssä esitetty säännös on näin kattava ja selkeä. Lausunnoissa ei ole oikeusministeriön käsityksen mukaan esitetty esimerkkejä sellaisista haavoittuvista asemista, joiden johdosta henkilö ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan, ja jotka eivät olisi jo HE:ssä esitetyn raiskaussäännöksen soveltamisalan piirissä. Esimerkiksi Kainulaisen lausunnossa mainittua maahanmuuttajataustaa ei voida sellaisenaan pitää raiskaussäännöksen kannalta haavoittuvana asemana, vaan se voi olla joissain tilanteissa, esimerkiksi turvapaikanhakijalla,

yksi taustatekijä sille, että hän on pelkotilassa tai erityisen valta-aseman väärinkäytön kohteena.

**THL** esittää lamaantumisreaktion lisäämistä raiskausrikoksen tunnusmerkistöön.

**Oikeusministeriö** pitää tällaista lisäystä tarpeettomana. Ensinnäkin HE:ssä ehdotetun mukaisesti jo pelkkä vapaaehtoisen osallistumisen ilmaisematta jättäminen (esim. lamaantumisen vuoksi) tekisi sukupuoliyhteydestä raiskauksen. Muissakin tapauksissa voitaisiin lamaantumistilanteissa soveltaa raiskaussäännöstä tunnusmerkistössä mainitun pelkotilan vuoksi. HE:n säännöskohtaisissa perusteluissa vahvistetaan, että pelkotilalla tarkoitetaan muun muassa ”sellaista pelon aiheuttamaa tilaa, joka lamauttaa henkilön tahdonilmaisukyvyn” (s. 103). Mahdollisissa epäselvemmissäkin tilanteissa lamaantumisreaktiota voisi olla mahdollista pitää pelkotilaan säännöksessä tarkoitettuna ”rinnastettavana syynä”.

Lisäksi lamaantumisreaktion lisäämistä 1 §:n 2 momentin 3 kohdan luetteloon voidaan pitää liian kasuistisena. Sellainen voisi johtaa vastakohtaispäätelmiin, että jokin muu erityinen heikkoudentila, joka sinänsä kuuluu jonkin säännöksessä mainitun käsitteen alle, ei kuitenkaan kuulu rikoksen tunnusmerkistöön, koska sitä ei siinä erikseen mainita.

Oikeusministeriö kiinnittää vielä huomiota siihen, että **HUS SERI-tukikeskuksen** lausunnossa ei nähdä tältä osin HE:ssä muutettavaa vaan todetaan seuraavasti: ”Lakiehdotuksessa otetaan hyvinä huomioon myös pelkotilan hyväksikäyttö ja se, että pelkotila voi syntyä monella eri mekanismilla.”

**Amnesty, Tukinainen, NJKL, Vammaisfoorumi, Heini Kainulainen ja Otava Piha** ehdottavat, että 1 §:n 2 momentin 3 kohdasta poistettaisiin edellytys valta-aseman erityisyydestä. Myös edellytystä väärinkäytön vakavuudesta raiskaussäännöksessä on kritisoitu.

**Oikeusministeriö** katsoo, että termi ”erityisen” on tärkeää säilyttää tunnusmerkistössä ja viittaa HE:n s. 55, 111 ja 114-115 todettuun, jossa selvennetään termin tarkoitusta: ”Rangaistavuus tulisi myös rajoittaa edelleen koskemaan vain erityisiä valta-asemia. Soveltamisala koskisi näin sellaisia

tunnistettavissa olevia valta-asemia, joiden perusteena olevaa seikkaa voi väärinkäyttää. [...] Valta-aseman perustetta ei ole säännöksessä rajattu ja kysymykseen tulisivat muutkin kuin muodolliset valta-asemat. Säännöksessä tarkoitetun valta-aseman tulisi kuitenkin olla merkitykseltään erityisen suuri.” Tämän lisäksi perusteluissa annetaan useita esimerkkejä valta-asemista, jotka voisivat kuulua soveltamisalaan.

Valta-asema ei ole itsenäisenä käsitteenä täsmällinen ja tarkkarajainen, minkä vuoksi sitä ei voida käyttää rikoksen tunnusmerkistössä ilman tarkentavia määreitä. Ihmisten kesken on lukemattomia valta-asemia ja miltei kaikissa ihmissuhteissa on periaatteessa mahdollista nähdä jonkinlainen valta-asema (liittyen esimerkiksi osapuolten omaisuuteen, henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, mielialaan jne.), jolla ei välttämättä sellaisenaan ole merkitystä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kannalta. Jos erityisyys – kriteeri poistettaisiin tunnusmerkistöstä, tunnusmerkistössä tarkoitetun valta-aseman tarkempi määrittely jäisi liikaa henkilökohtaisten käsitysten varaan. Siitä huolimatta, että rangaistavuus edellyttäisi myös valta-aseman (vakavaa) väärinkäyttöä, mahdollisuus arvioida rajoittamattomasti puhtaasti henkilökohtaisten käsitysten perusteella valta-asematilanteita raiskauksina hämärtäisi soveltamisalaa ja olisi näin ollen ristiriidassa rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kanssa.

Myös termi ”vakava” on tärkeää säilyttää raiskauksen tunnusmerkistössä. Pelkkä erityisen valta-aseman olemassaolo tai sen vakavaa vähäisempi väärinkäyttökään ei tee sukupuoliyhteydestä raiskausta, kun toisella osapuolella on yhä kohtuullinen valinnanmahdollisuus (ks. tarkemmin HE s. 56, 111, 115 sekä tämän vastineen osio 6). Tällainenkin teko voi kuitenkin olla seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavana rikosoikeudellisesti moitittava, mikä vuoksi se kuuluisi ehdotetun seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen soveltamisalaan, jonka rangaistusasteikko on ankara (4 kk – 4 v. vankeutta). Näin termi ”vakava” myös täsmentää yhtäältä raiskauksen ja toisaalta seksuaalisen hyväksikäytön soveltamisalaa.

**Amnesty, NJKL ja Otava Piha** ehdottavat HE:ssä ehdotetun raiskaussäännöksen muuttamista vielä niin, että vapaaehtoisen osallistumisen puuttumista voitaisiin arvioida ”suoraan” olosuhteiden perusteella siten, että teko voitaisiin katsoa raiskaukseksi sellaisissa-kin tapauksissa, joissa mikään 2 momentissa mainittu vapaaehtoisuuden puuttumista tarkoittava seikka ei ole täyty.

**Oikeusministeriö** katsoo, että vapaaehtoisuus tai vapaaehtoisen osallistumisen puuttuminen eivät ole itsenäisinä käsitteinä täsmällisiä ja tarkkara-jaisia. Niillä ei ole yleiskielessä tai oikeudellisessa kielenkäytössä tarkkaa merkityssisältöä, ja ihmisillä voi olla hyvin erilaisia käsityksiä siitä, mitä nämä käsitteet tarkoittavat erityisesti ns. rajatapauksissa. Tämän vuoksi kä-sitteitä ei voida käyttää rikoksen tunnusmerkistössä ilman tarkentavia mää-reitä.

HE:ssä ehdotetun raiskaussäännöksen 2 momentin tarkoitus onkin nimen-omaan täsmentää mahdollisimman selvästi, milloin osallistumista suku-puoliyhteyteen ei olisi pidettävä vapaaehtoisena, jottei tämä jäisi yksittäis-tapauksessa pelkästään henkilökohtaisen käsitysten varaan. Vapaaehtoi-sen osallistumisen puuttumista osoittavat seikat on määritelty raiskaus-säännöksen tunnusmerkistössä laajasti ja kattavasti. Edellä viitattujen lau-suntojen perusteella jääkin epäselväksi, millaisia tapauksia HE:ssä ehdo-tettu raiskaussäännöksen ei oleteta kattavan, vaikka tähän olisi syytä. Oi-keusministeriö pitää näin ollen mainituissa lausunnoissa ehdotettua muu-tosta rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kanssa ristiriitaisena ja muu-tenkin tarpeettomana.

Oikeusministeriö viittaa myös perustuslakivaliokunnan asiassa antamaan lausuntoon HE:ssä ehdotetun raiskaussäännöksen suhteesta rikosoikeudel-liseen laillisuusperiaatteeseen (PeVL 20/2022 vp kohdat 11-15). Lausunto osoittaa oikeusministeriön käsityksen mukaan, ettei raiskaussäännöstä voida muuttaa HE:ssä ehdotettua epämääräisemmäksi.

### 3 Tuottamuksellinen raiskaus

**Professori emerita Utriainen** on esittänyt, että Suomenkin rikoslakiin tulisi lisätä törkeän tuottamuksen kriminalisointi sellaisia tilanteita varten, joissa tekijä tietoisesti jättää ottamatta selvää vastapuolen iästä tai siitä, onko vastapuoli vapaaehtoisesti mukana seksissä. Kansalaisaloitteessa **KAA 2/2019 vp** ehdotetaan rangaistavaksi siinä määritelty raiskaus sekä tahallaan että ”törkeästä piittaamattomuudesta” tehtynä.

Lausunnoista suurimmassa osassa ei kritisoida tai tarkemmin kommentoida HE:ssä esitettyä ratkaisua ehdottaa vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuvan raiskauksen kriminalisoimista vain tahallisenä. **Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus, professori Nuotio** ja **Otava Piha** kannattavat nimenomaisesti HE:ssä esitettyä ratkaisua tältä osin.

**Oikeusministeriö** viittaa HE:n sivuilla 77-78 todettuun ja katsoo, että raiskaus tulisi säätää rangaistavaksi HE:ssä ehdotetulla tavalla vain tahallisenä.

### 4 Törkeän raiskauksen ankaroittamisperusteet

**THL, NJKL ja professori Niemi** esittävät raiskauksen ja mahdollisesti muidenkin seksuaalirikosten ankaroittamisperusteiden laajentamista koskemaan kaikkia olosuhteita, joita Istanbulin sopimuksen 46 artiklassa määritellään raskauttaviksi seikoiksi.

**Oikeusministeriö** toteaa selvyiden vuoksi, että Istanbulin sopimuksessa ei säädetä yksityiskohtaisesti, millä tavalla 46 artiklassa mainitut raskauttavat seikat tulee ottaa huomioon kansallisessa lainsäädännössä. Sen sijaan artiklassa asetetaan yleisempi velvoite, jonka mukaan on varmistettava, että kyseiset seikat ”voidaan kansallisen lain asianomaisten säännösten mukaisesti ottaa huomioon raskauttavina seikkoina määrättäessä rangaistusta tämän yleissopimuksen mukaisesti rangaistaviksi säädettävistä teoista, jolleivät nämä seikat jo kuulu kyseisen rikoksen tunnusmerkistöön” (korostukset lisätty). Artikla ei näin ollen edellytä, että siinä tarkoitetut raskauttavat seikat tulisi määritellä Suomen rikoslainsäädännössä ankaroittamisperusteeksi. Sanottu tulkinta vahvistetaan Istanbulin sopimuksen selitysmuistiossa.

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 32 ja 38-39 todettuun ja kiinnittää huomiota erityisesti siinä viitattuun hallituksen esitykseen 155/2014 vp, jossa Istanbulin sopimuksen velvoitteiden toteutuminen ja tarkoituksenmukainen täytäntöönpano Suomessa on arvioitu yksityiskohtaisesti. HE 13/2022 vp:ssä on kiinnitetty vielä erityistä huomiota Istanbulin sopimuksen 46 artiklaan, siihen liittyvään tuoreempaan korkeimman oikeuden käytäntöön ja sitä koskeviin GREVIO:n vuonna 2019 Suomelle antamiin suosituksiin. Seksuaalista kajoamista lapseen koskevan säännöksen perusteissa todettaisiin GREVIO:n 46 artiklaa koskevan erityisen suosituksen täyttämiseksi nimenomaisesti, että kyseinen säännös voisi joissain tapauksissa soveltua seksuaalisiin tekoihin, jotka tehdään lapsen läsnä ollessa, vaikka teon pääasiallisena kohteena ei ole lapsi. Tämä uuden rangaistussäännöksen perustelulausuma on merkitykseltään tärkeä, koska vastaavanlainen nykyistä lainsäädäntöä koskeva tulkinta on poissuljettu aikaisemmassa korkeimman oikeuden käytännössä (KKO 2011:34 (ään.)). Näin ollen HE:llä toutetaan Istanbulin sopimuksen 46 artikla ja sitä koskevat GREVIO:n suositukset asianmukaisella ja Suomen rikosoikeudelliseen järjestelmän kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla.

**Vammaisfoorumi:** esittää myös ankaroittamisperusteeksi sitä, että raiskaus kohdistuu laitoksessa olevaan henkilöön.

**Oikeusministeriö** ei pidä perusteltuna lisätä laitoshoidoa sellaisenaan ankaroittamisperusteeksi. Huomioon tulee ottaa erityisesti ehdotetun raiskaus-säännöksen sekä muiden ankaroittamisperusteiden laaja soveltamisala. Teon kohteen olemisen laitoshoidossa ei raiskaussäännöksen laajan soveltamisalan vuoksi ole syytä katsoa sellaisenaan tekevän raiskauksesta aina lähtökohtaisesti törkeää. Oikeusministeriö pitää riittävänä sitä, että laitoksessa oleviin kohdistuvia raiskauksia voidaan pitää törkeinä muilla ehdotetussa 2 §:ssä mainituilla ankaroittamisperusteilla, joita on pidettävä lähtökohtaisesti teon törkeiksi tekevinä. Laitoshoidossa oleviin henkilöihin kohdistuva raiskaus voi esimerkiksi usean tyyppisissä tilanteissa aiheuttaa erityisen tuntuvaan henkistä tai ruumiillista kärsimystä, kun uhrina on vammainen tai sairas henkilö. Sellaisissakin tapauksissa, joissa ankaroittamispe-

ruste ei täyttyisi, raiskauksen kohteen laitoshoidossa oleminen on olosuhde, joka yleensä lisää rikoksen moitittavuutta ja joka tulee tämän vuoksi ottaa rikoslain 6 luvun säännösten nojalla huomioon rangaistuksen mittaamisessa ankaroittavana seikkana. Oikeusministeriö pitää näin ollen HE:ssä ehdotettua sääntelyä tältä osin oikeasuhtaisena ja riittävänä.

**Professori Tolvanen** toteaa pitävänsä merkittävänä ongelmana sitä, että ”likimain puolet raiskausrikosten tuomioista on ehdollisia vankeusrangaistuksia, ehdollisten tuomioiden keskirangaistuksen asettuessa noin 1,5 vuoden tienoille.” Professori Tolvanen esittää, että jos perusmuotoisen raiskauksen vähimmäisrangaistukseksi säädetään yksi vuosi vankeutta ja jos samalla halutaan lisätä ehdottoman vankeuden käyttöä teoissa, jotka nykyään tulevat rangaistuiksi raiskauksina väkivallan tai väkivallalla uhkaamisen takia, kannattaisi harkita, että esityksen rikoslain 20 luvun 2 §:n 1 momentin 1) kohdasta poistetaan sana vakavaa (väkivaltaa), 3) kohdasta sana erityisen ja 4) kohdasta sana erityisen. **Professori Melander** toteaa sinänsä pitävänsä HE:ssä ehdotettua yhden vuoden vähimmäisrangaistusta perusmuotoisesta raiskauksesta oikeasuhtaisena, mutta esittää, että jos raiskausrikosta koskevaa sääntelyä on HE:ssä ehdotetusta poiketen kuitenkin perusteltua vielä ankaroittaa, perusmuotoisen raiskauksen vähimmäisrangaistuksen korottamista tarkoituksenmukaisempaa olisi pyrkiä lieventämään törkeää raiskausta koskevan ehdotetun rikoslain 20 luvun 2 §:n kvalifiointiperusteiden soveltamisedellytyksiä niin, että kohdista 3 ja 4 osalta poistettaisiin erityisyyden edellytykset. **NJKL** pitää ongelmana sitä, että raiskauksesta voidaan tuomita vankeusrangaistus ehdollisena.

**Oikeusministeriö** katsoo, että edellä viitatuissa professori Tolvasen tai NJKL:n lausumissa ei ole esitetty vakuuttavia perusteita niissä esitettyjen näkemysten tueksi. Oikeusministeriö viittaa tilastokeskuksen tietoihin, joiden mukaan perusmuotoisesta raiskauksesta on tuomittu vuonna 2020 yhteensä 123 kertaa, joista 63 ehdottomaan vankeusrangaistukseen, keskipituudeltaan 24,3 kuukaudeksi, ja 30 pelkkään ehdolliseen vankeuteen, keskipituudeltaan 17,6 kuukautta. Tarkkoja tietoja ei kuitenkaan ole siitä, millaisista raiskauksista vankeusrangaistukset tuomittiin ehdottomina ja millaisista ehdollisina. Oikeusministeriö toteaa, ettei pelkkien Tilastokeskuksen numeeristen tietojen perusteella voi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, millaisista perusmuotoisista raiskauksista tuomitaan ehdollista

ja millaisista ehdotonta vankeutta, tai siitä, ovatko tuomitut rangaistukset olleet oikeasuhtaisia.

Oikeusministeriön käsityksen mukaan väkivaltaa käsittävistä raiskauksista kuitenkin tuomitaan jo nykyisin yleensä ehdotonta vankeutta. Tähän viittaavat erityisesti korkeimman oikeuden ratkaisut, jotka ohjaavat oikeuskäytäntöä. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2014:91 katsonut oikeasuhtaiseksi rangaistukseksi raiskauksesta 3 vuoden 6 kuukauden vankeusrangaistuksen, kun tekijä on ensin tarttunut uhria voimakkaasti kurkusta kiinni ja vielä myöhemmin teon aikana jatkanut kuristamista, vaikka uhrille aiheutuneiden ruumiinvammojen ei katsottu olleen vakavia. Ratkaisussaan 2018:91 korkein oikeus tuomitsi raiskauksesta ehdottomaan 1 vuoden 8 kuukauden rangaistukseen tekijän, joka oli käyttänyt hyväkseen asianomistajan humalatilasta tai väsymyksestä johtunutta tiedotonta tilaa. Tapauksessa ei ollut käytetty raiskaussäännöksessä tarkoitettua väkivaltaa. Rikoksentekijää ei ollut aikaisemmin rikoksista rekisteröity. Vastaavasti Helsingin hovioikeus on tuomiossa 20/130093 tuominnut ilman väkivaltaa tehdystä nukkuvaan kohdistuvasta raiskauksesta 1 vuoden 8 kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen. Jo näiden tapausten perusteella voidaan arvioida, että väkivaltaa käyttäen toteutetusta raiskauksesta tuomitaan lähtökohtaisesti ehdotonta vankeutta jo nykyisin.

Rangaistuksen tuomitsemiseen ehdollisena voi vaikuttaa mm. rikoksentekijän nuori ikä. Alle 18-vuotiaalle voidaan tuomita ehdotonta vankeutta vain poikkeuksellisesti (rikoslain 6 luvun 9 §:n 2 momentti) ja rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa (rikoslain 6 luvun 8 §). Raiskausrikoksista epäiltyjen ikäjakauma painottuu vahvasti nuorimpiin ikäryhmiin. Vuonna 2020 rikostasoa oli raiskausrikoksissa korkeimmillaan 18–20-vuotiaiden keskuudessa (8,8 epäilyä ikäryhmän 10 000 henkilöä kohden), jonka jälkeen rikosepäilyjen määrä laskee voimakkaasti. Kaikkiaan 38 prosenttia epäillyistä oli 15–24-vuotiaita (Lähde: Rikollisuustilanne 2020, KRIMO 2021). Tämä voi osaltaan selittää edellä viitattua ehdollisten vankeusrangaistusten suhteellista osuutta raiskaustuomioissa. Lisäksi vankeusrangaistus voidaan määrätä normaalista rangaistuskäytännöstä poiketen ehdollisena muun muassa rikoksentekijän terveydentilan vuoksi.

On tärkeää ottaa huomioon myös se, että HE:ssä ehdotetuilla lainmuutoksilla perusmuotoisen raiskauksen rangaistavuus ankaroituisi merkittävästi nykyisestä. Tämä johtuu seuraavista seikoista: (1) raiskauksen tunnusmerkistö ulotettaisiin koskemaan puhtaasti vapaaehtoisen osallistumisen puuttuessa toteutettuja sukupuoliyhteyksiä, (2) sukupuoliyhteyden määritelmää laajennettaisiin, (3) raiskauksena nykyisin rangaistavien lajissaan lievimpienkin tekojenkin (nykyinen rikoslain 20 luvun 1 §:n 3 momentti) osalta vähimmäisrangaistus korotettaisiin neljästä kuukaudesta yhteen vuoteen vankeutta ja (4) osa nykyisin seksuaalisena hyväksikäyttönä (nykyinen rikoslain 20 luvun 5 §) rangaistavista teoista olisivat jatkossa rangaistavia raiskauksena, jolloin vähimmäisrangaistus nousisi sakosta yhteen vuoteen vankeutta. Tästä seuraa johdonmukaisesti se, että nykyisin raiskauksena rangaistavista teoista, mukaan lukien väkivallalla toteutetuista, olisi perusteltua määrätä jatkossa lähtökohtaisesti nykyistä ankarampi rangaistus. **Oikeusministeriö esittää harkittavaksi, että lakivaliokunta toteaa tämän selvyyden vuoksi mietinnössään.**

Edellä todetun sekä HE:n sivuilla 47-52, 59-62, 69-72 ja 142 (rangaistusasteikkojen oikeasuhtaisuuden arviointi) esitetyn perusteella oikeusministeriö ei näe perusteita sille, että törkeän raiskauksen ankaroittamisperusteiden soveltamisedellytyksiä kevennettäisiin HE:ssä ehdotettuakin enemmän sillä tavoitteella, että ehdottomien vankeusrangaistusten suhteellinen osuus kasvaisi.

Edellä viitatuissa professori Tolvasen ja professori Melanderin lausunnoissa harkittavaksi ehdotetuissa törkeää raiskausta koskevan 20 luvun 2 §:n 3 ja 4 muutoksissa HE:ssä ehdotettuun nähden olisi oikeusministeriön näkemyksen mukaan myös muita ongelmia. Mainitun pykälän 3 ja 4 kohdassa tarkoitettu ”erityisyys” on oikeusministeriön näkemyksen mukaan johdonmukainen ja tarpeellinen edellytys tunnusmerkistössä. Rikoslaisissa rikoksen törkeä tekemuoto on rajattava koskemaan tekoja, jotka ovat lähtökohtaisesti selvästi vakavampia kuin rikoksen perusmuoto. Kaiken tyyppinen, perusmuotoinenkin, raiskaus aiheuttaa yleensä ”tuntuva henkistä tai ruu-

miillista kärsimystä”. Kaiken tyyppistä, perusmuotoistakin, raikausta voidaan myös yleensä pitää ”raakana, julmana tai nöyryyttävänä” tekona. Näin ollen törkeän raiskauksen tunnusmerkistössä on tältä osin oltava erityisyyttä koskeva edellytys, jotta se erottuisi perusmuotoisesta raiskauksesta.

Erityisyyden edellytysten poistamisessa olisi myös se ongelma, että se antaisi ymmärtää väärällä ja uhrin kokemusta vähättelevällä tavalla, ettei lainsäätäjä pidä perusmuotoista raikausta tuntuvaan kärsimystä aiheuttavana, raakana, julmana tai nöyryyttävänä tekona.

Erityisyyden edellytys onkin edellä mainituista syistä vakiintunut osa rikoslain systematiikkaa ja ankaroittamisperusteiden kirjoittamistapaa. Erityisyyden edellytystä käytetään vastaavalla tavalla ankaroittamisperusteissa myös esim. rikoslain 17, 21 ja 31 luvussa. Siitä luopuminen aiheuttaisi rikoslain sisäistä epä johdonmukaisuutta ja epäselvyyttä. Tästäkään syystä siitä ei ole tule luopua ilman painavia perusteita, joita tässä tapauksessa ei ole.

Oikeusministeriö korostaa, että HE:ssä ehdotetun ”vakavan henkilöön kohdistuvaa väkivallan” lisääminen törkeän raiskauksen ankaroittamisperusteisiin keventäisi nykytilaan nähden merkittävästi edellytyksiä tuomita väkivaltaa käsittävät raiskaukset törkeinä (ks. HE s. 106-107). Professori Tolvasen harkittavaksi ehdottama sanan vakava poistaminen tarkoittaisi, että kaikenlainen väkivalta sen vakavuudesta riippumatta (ml. lievänä pahoinpitelynä arvioitava) tulisi säännöksen sanamuodon mukaan arvioitavaksi törkeänä, vaikka raikaus ei poikkeaisi vakavuudeltaan muunlaisesta perusmuotoisena pidettävästä. Tämä olisi ristiriidassa sen kanssa, että rikoksen törkeä tekemuoto koskisi vain tekoja, jotka ovat lähtökohtaisesti vakavampia kuin rikoksen perusmuoto. Lievemmat väkivaltaa käsittävät teot olisi tällöin usein katsottava perusmuotoisiksi raiskauksiksi vain sillä perusteella, etteivät ne täytä sitä rikosten törkeisiin tekemuotoihin sisältyvää edellytystä, että ”rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä”. Tällainen sääntely ei olisi rikoslain systematiikan tai laillisuusperiaatteen mukaista. Ankaroittamisperusteet tulisi määritellä mahdollisimman täs-

mällisesti ja tarkkarajaisesti eikä perusteettoman laajasti niin, että jo ankaroittamisperustetta säädettäessä voidaan ennakoida, että se jäisi usein soveltumatta kokonaistörkeyden puuttumisen perusteella.

## 5 Sukupuoliyhteyden määritelmä

Joissakin lausunnoissa on esitetty HE:ssä ehdotettua laajempaa sukupuoliyhteyden määritelmää. Jotkut lausujat ovat kannattaneet tai ainakin esittäneet harkittavaksi määritelmään laajentamista niin, että raiskauksena voisi tulla rangaistavaksi myös sellaisia tekoja, joissa tekijä ei fyysisesti koske uhria mutta saa uhrin tunkeutumaan omaan kehoonsa esimerkiksi nettiyhteyden välityksellä (**Asianajajaliitto, Syyttäjälaitos, Keskusrikospoliisi, Sisä-Suomen Poliisilaitos, Utriainen, Tolvanen, Pelastakaa Lapset**).

Toisissa lausunnoissa on taas todettu, ettei määritelmä saisi poiketa liikaa yleiskielestä (esim. **Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus**) sekä nimenomaisesti kannatettu HE:ssä ehdotettua määritelmää (**Helsingin Hovioikeus, Psykologiliitto, Ojala, Melander**).

**Oikeusministerö** viittaa hallituksen esityksen sivuilla 18-19, 44 ja 134-135 todettuun. Oikeusministeriö korostaa aluksi sitä lakivaliokunnankin tähdentämää seikkaa, että rikoslaissa määritelmäsäännösten tulisi olla erityisen täsmällisiä, koska ne antavat sisältöä monille muille rangaistussäännöksille (LaVM 4/2014 s. 8).

HE:ssä ehdotettu sukupuoliyhteyden määritelmä kattaisi asiallisesti nykyisen sukupuoliyhteyden määritelmän, jota kuitenkin laajennettaisiin siten, että tunkeutumisen ja omaan kehoon ottamisen lisäksi sukupuoliyhteydellä tarkoitettaisiin myös sukuelimen tai peräaukon koskettelua sukuelimellä tai suulla. Tarkoitus on näin saattaa määritelmän piiriin muutkin kuin tunkeutumista tai omaan kehoon ottamista käsittävät sukuelimellä tai suulla tehdyt teot, koska ne voidaan luonteensa ja kosketuksen intiimiyden vuoksi vakavuudeltaan rinnastaa muihin sukupuoliyhteyden määritelmään kuuluiin tekoihin. Oikeuskäytännön perusteella viimeksi mainitun tyyppisen teon ei välttämättä katsota täyttävän sukupuoliyhteyden määritelmää, jos ei voida katsoa, että naisen sukuelimeen oli tunkeuduttu (ks. HE s. 18-19). Lainmuutosta ehdotetaan tämän ongelman korjaamiseksi. Tämä muutos

edistäisi raiskausta ja muita seksuaalirikoksia koskevien säännösten selkeyttä ja soveltamista sukupuolineutraalisti.

Oikeusministeriö ei pidä perusteltuna laajentaa jo entisestään yleiskieleen verrattuna melko laajaa ja HE:ssä edelleen laajennettavaksi ehdotettua sukupuoliyhteyden määritelmää tämän enempää. Merkittävä edelleen laajentaminen murentaisi rikoslain 20 luvun systematiikan, jossa seksuaalirikossäännökset jaotellaan pääsääntöisesti sen mukaan, koskevatko ne sukupuoliyhteyden käsittäviä tekoja vai muita seksuaalisia tekoja. Tämä jaottelu perustuu siihen, että sukupuoliyhteyden käsittäviä tekoja voidaan pitää lähtökohtaisesti vakavimpina (ks. HE 282/2010 vp s. 14, LaVM 43/2010 vp s. 8, HE 212/2018 vp s. 23, LaVM 24/2018 vp) ja jaottelu edistää näin ollen sääntelyn oikeasuhtaisuutta ja selkeyttä.

On selvää, että myös muut seksuaaliset teot kuin sukupuoliyhteydet voivat olla huomattavan vakavia. Jaottelu ei tarkoita sitä, ettei muusta seksuaalisesta teosta voisi yksittäistapauksessa tuomita yhtä ankarasti tai ankarammin kuin jostakin sukupuoliyhteyden käsittävästä teosta. HE:n säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan myös nimenomaisesti, että ”jos rikos käsittää [23 §:n] 2 momentissa tarkoitetun seksuaalisen teon, joka on lähellä sukupuoliyhteyttä, tulisi tämä ottaa huomioon teon moitittavuutta lisäävänä seikkana” (s. 135). Jaottelun poistaminen tai olennainen muuttaminen edellyttäisi ehdotetun rikoslain 20 luvun systematiikan uudistamista perusratkaisuiltaan. Oikeusministeriö ei näe tälle perusteita.

HE:n perusteluissa on otettu huomioon se, että tähän asti kertyneen tutkimustiedon nojalla verkon kautta seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneilla lapsilla ja nuorilla on havaittu samanlaisia psyykkisiä reaktioita ja oireita kuin niillä, joiden hyväksikäyttö on toteutunut samassa fyysisessä tilassa (s. 29). Oikeusministeriön tiedon mukaan olemassa oleva tutkimustieto ei kuitenkaan tue riittävästi sellaista johtopäätöstä, että tällaiset teot olisi perusteltua jo lähtökohtaisesti rinnastaa rikoslaissa toisiinsa ja sisällyttää molemmat raiskaussäännöksen tai lapsenraiskaussäännöksen soveltamisalaan. On myös epävarmaa, voitaisiinko rikoslaissa edes määritellä riittävän tarkkarajaisesti etäyhteyksiä käyttäen tehtyjä tai muita tekoja, joissa

ei ole rikoksentekijään fyysistä kosketusta, mutta jotka vakavuutensa vuoksi rinnastettaisiin raiskauksiin (rikoskumppanuutta tai välillistä tekemistä laajemmin).

Oikeusministeriö pitää näin ollen perustelluimpana HE:ssä esitettyä sääntelyä, jonka nojalla sellaisia tekoja, joissa tekijä ei fyysisesti koske uhria mutta saa uhrin tunkeutumaan omaan kehoonsa esimerkiksi nettiyhteyden välityksellä, ei pidettäisi sukupuoliyhteyksinä eikä arvioitaisi raiskauksina tai lapsenraiskauksina vaan seksuaalisena kajoamisena tai seksuaalista kajoamisena lapseen. Viimeksi mainituistakin rikoksista ja niiden törkeistä tekomuodoista ehdotetut rangaistusasteikot riittävät hyvin tekojen vahingollisuuden ja moitittavuuden huomioon ottavan oikeasuhtaisen rangaistuksen tuomitsemiseen.

## 6 Seksuaalinen hyväksikäyttö

Seuraavat lausunnonantajat kannattavat nimenomaisesti HE:ssä ehdotettua säännöstä seksuaalisesta hyväksikäytöstä (rikoslain 20 luvun 5 §) raiskauksesta erillisenä rikoksena: **Oikeusneuvos Ojala, professori Melander, RIKU, Sexpo, THL ja professori Tolvanen.** Näissä lausunnoissa tuodaan perusteina esiin pitkälti vastaavia seikkoja kuin HE:ssä.

Ehdotettua säännöstä ovat kritisoineet seuraavat lausunnonantajat: **Allianssi, Amnesty, Asianajajaliitto, dosentti Heini Kainulainen, NJKL, Tukinainen, professori emerita Utriainen ja Vammaisfoorumi.** Näissä lausunnoissa on esitetty, että 5 §:ssä tarkoitetut teot tulisi arvioida kokonaan tai osittain raiskauksina ja mahdollisesti seksuaalisena kajoamisena eikä seksuaalisena hyväksikäyttönä. Lisäksi joissakin lausunnoissa 5 §:stä on esitetty kriittisiä huomioita kuitenkin ehdottamatta säännöksen poisjättämistä laista (**Helsingin Hovioikeus, professori Niemi ja Otava Piha**). Joissakin lausunnoissa ehdotetun rikoslain 20 luvun 1 ja 5 §:n välistä rajaa on pidetty epäselvänä.

**Amnesty** ja **NJKL** katsovat tässä yhteydessä, että 5 §:ssä luetelluissa tilanteissa ei ole kyse vapaaehtoisesta osallistumisesta. **Utriainen** katsoo, että jos halutaan säätää raiskauksen eri törkeysasteille omat tunnusmerkistönsä, se on täysin mahdollista ilman nyt esitettyä seksuaalisen hyväksikäytön säännöstä.

**Oikeusministeriö** viittaa hallituksen esityksen sivuilla 55-57, 98, 111 ja 115 ja 111 todettuun. HE:n mukaan jaottelu raiskauksen ja seksuaalisen hyväksikäytön välillä perustuu siihen, missä määrin sukupuoliyhteyden tai seksuaalisen teon osapuolena tai kohteena olevan henkilön valinnanmahdollisuus on ollut rajoittunut. Seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös voisi soveltua vain tapauksissa, joissa henkilö on ilmaissut osallistuvansa sukupuoliyhteyteen tai muuhun säännöksessä tarkoitettuun seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti. Säännös koskisi vain sellaisia erityistilanteissa tehtyjä seksuaalisia tekoja, joissa heikomman osapuolen valinnanmahdollisuus on vähemmässä määrin rajoittunut kuin raiskaussäännöksen soveltamisalaan kuuluvissa tilanteissa. Rangaistavuuden perusteena on teon kohteen heikomman harkintakyvyn tai muu heikomman aseman hyväksikäyttö ja sen muodostama vahinko tai vaara hänen seksuaaliselle itsemääräämisoikeudelleen.

Jos henkilö ei ole ilmaissut osallistuvansa sukupuoliyhteyteen vapaaehtoisesti, kyseessä olisi aina raiskaus tai törkeä raiskaus. Tämän lisäksi raiskauksena rangaistaisiin mahdollisesta myönteisestä ilmaisusta riippumatta mm. sukupuoliyhteys henkilön kanssa, ”joka ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan tiedottomuutensa, sairautensa, vammaisuutensa, pelkotilansa, voimakkaan päihtymistilansa, heikentyneen tajunnantilansa, tilanteen äkillisyyden, erityisen valta-aseman vakavan väärinkäytön tai muun näihin rinnastettavan syyn vuoksi.” Näissä jälkimmäisissäkin tapauksissa raiskaussäännös eroaa soveltamisaltaan 5 §:stä, mikä ilmenee säännösten sanamuodoista.

Säännös seksuaalisesta hyväksikäytöstä olisi raiskaussäännökseen nähden toissijainen eli sitä ei voisi soveltaa tekoihin, joihin raiskaussäännös soveltuu.

Seksuaaliset hyväksikäytöt poikkeavat siis luonteeltaan ja moitittavuudeltaan teoista, jotka tehdään toisen vapaaehtoisuuden puuttuessa. Sen vuoksi tekoja ei ole perusteltua rikoslaissa rinnastaa lähtökohtaiselta vakavuudeltaan tai nimikkeiltään toisiinsa ja niiden tulisi siten jatkossakin olla rangaistavia eri säännösten nojalla.

Rajanveto raiskauksen ja seksuaalisen hyväksikäytön välillä on riittävän selkeä sekä käsitteellisesti että lain soveltamisen kannalta. Oikeusministeriö kiinnittää huomiota myös siihen, että vastaavanlainen rajanveto samaa oikeushyvää suojaavien mutta vakavuudeltaan eriasteisten rikosten välillä on rikoslaissa aivan tavanomaista (esim. pahoinpitelyn ja lievän pahoinpitelyn raja) ja se koskee myös nykyistä raiskausta ja seksuaalista hyväksikäyttöä.

Rikosten luokittelussa teon moitittavuuden perusteella on kysymys myös rangaistussäännösten porrastamisesta, joka kuuluu olennaisesti rikoslain perus-systematiikkaan. Myös esimerkiksi tahalliset henkirikokset porrastetaan murhaan, tappoon ja surmaan. Systemaattisen johdonmukaisuuden lisäksi porrastaminen on tärkeää perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä johtuvan oikeasuhtaisuuden vaatimuksen noudattamiseksi. Lisäksi porrastaminen parantaa rangaistuskäytännön yhtenäisyyttä, ennustettavuutta ja suuren yleisön saamaa käsitystä siitä, millaisia tekoja rikosnimikkeellä langetetut tuomiot koskevat (esimerkiksi tiedetään, että murhat ovat vielä vakavampia kuin tapot).

Seksuaalinen hyväksikäyttö olisi periaatteessa mahdollista säätää vaihtoehtoisesti raiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen rikostyyppinä ”lieväksi” tekomuodoksi yleisemmillä sanamuodoilla, joissa viitataan tiettyihin teon vakavuutta vähentäviin seikkoihin. Esimerkiksi Ruotsin rikoslaissa on tämän tyyppinen säännös ”vähemmän törkeästä” raiskauksesta (ks. HE osio 5.2). Näitä rikoksen vakavuutta vähentäviä seikkoja olisi tällöin olennaisesti selvennettävä vähintään säännöksen perusteluissa.

Oikeusministeriö pitää tällaista lainsäädännöllistä ratkaisua Suomessa selvästi huonompana kuin HE:ssä ehdotettua. HE:n keskeisimpiä tavoitteita on selkiyttää aikuisiin kohdistuvien tekojen osalta perusmuotoisen raiskaussäännöksen soveltamisalaa ja muuttaa sen lähtökohta suostumuksen puutteeseen perustuvaksi laajentaen nykyisin raiskauksena pidettävien tekojen alaa. Moitittavuudeltaan tätä vähäisempiä tekoja koskevan säännöksen soveltamisalan olisi tämän vuoksi syytä olla rajattu vain tietynlaisiin erityistilanteisiin. Lisäksi sellaisen säännöksen soveltamisalan suhde erityisesti HE:ssä ehdotettuun perusmuotoiseen raiskaukseen, seksuaaliseen ahdisteluun ja rankaisematto-

miin tekoihin tulisi olla mahdollisimman selvä. Jo näistä syistä on tarkoituksenmukaisempaa muotoilla tällainen säännös yksityiskohtaisemmin kuin yleisluonteisemmaksi vähemmän vakavaksi tekomuodoksi. Jos 5 §:ssä tarkoitettut teot myös luonnehdittaisiin tehdyksi vapaaehtoisen osallistumisen puuttuessa, annettaisiin vapaaehtoisuuden puuttumisen käsitteelle rikoslaissa perusteettoman laaja merkitys. Lisäksi raiskaus-nimikkeen vahva symboliarvo, joka kertoo teon erityisestä paheksuttavuudesta, puoltaa raiskaus-säännöksen varaamista edelleen koskemaan vakavimpia seksuaalirikoksia. Perustellumpi vaihtoehto on näin ollen HE:ssä ehdotettu ratkaisu säätää edelleen seksuaalinen hyväksikäyttö erillisenä rikoksena, jossa soveltamisalaan kuuluvat erityistilanteet olisi määritelty täsmällisemmin rangaistussäännöksen sanamuodossa.

Oikeusministeriö korostaa myös sitä, että moni nykyisin seksuaalisena hyväksikäyttönä rangaistavista tekotyypeistä täyttäisi kuitenkin jatkossa ehdotetun raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistön, kun mainitut säännökset muutettaisiin vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuviksi. Esimerkiksi vanhemman aikuisen vahvempi asema vielä verrattain kypsyttömään 16-17-vuotiaaseen nuoreen, työnantajan määräysvalta alaiseensa tai hoitajan valta heikkoudentilassa olevaan potilaaseensa merkitsisivät käytännössä usein sitä, ettei heikommassa aseman olevan osallistumista sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen tekoon ole näissä tapauksissa pidettävä vapaaehtoisena. Tällöin kyseiset teot olisivat siis jatkossa ankarammin rangaistavia raiskaus- tai kajoamisrikoksena. Seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöstä myös poistettaisiin joitain jatkossa tarpeettomina pidettäviä rangaistavuuden edellytyksiä, esimerkiksi taivuttamista koskeva edellytys. Näin säännöksen soveltamisala olisi jatkossa yhtäältä raiskausta ja seksuaalista kajoamista koskeviin säännöksiin nähden kapeampi ja toisaalta sen soveltaminen olisi nykyiseen 5 §:ään nähden yksinkertaisempaa.

**Asianajajaliitto** toteaa kantansa perusteeksi, että jos teko sisältää sukupuoliyhteyden vastoin uhrin antamaa suostumusta, taivuttelemalla tai muutoin, se on 1 §:n mukainen raiskaus. **Vammaisfoorumi** ja **Invalidiliitto** katsovat, että vammaisuuteen liittyvä erityissäännös asettaa sairaalassa tai laitoksessa olevat vammaiset ihmiset heikompaan asemaan kuin muut. **Kainulainen** toteaa, että seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneita uhreja pitäisi

kohdella yhdenvertaisesti, eikä heidän välilleen ole tarpeellista rakentaa tällaisia erilaisia rikoslain tuottamia asemia. **Allianssi** toteaa, että HE:n ehdotus antaisi lievemmän rangaistuksen seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta, joka kohdistuu haavoittuvassa asemassa oleviin. **Tukinainen** esittää vastaavan suuntaisia näkemyksiä.

**Oikeusministerö** toteaa, että viitatuissa lausunnoissa esitetyt näkemykset eivät näytä perustuvan siihen, mitä HE:ssä ehdotetaan.

Jos teko sisältää sukupuoliyhteyden ilman toisen osapuolen vapaaehtoista osallistumista (”vastoin uhrin antamaa suostumusta”), kyseessä on HE:nkin mukaan raiskaus.

Myöskään käsitykselle, että vammaisia tai muita heikommassa tai haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä varten säädettävä erillinen säännös seksuaalisesta hyväksikäytöstä (5 §) asettaisi nämä henkilöt rikoslaissa huomponaan asemaan muihin henkilöihin nähden, ei ole vakuuttavia juridisia perusteita. Oikeusministeriö pitää selvänä, ettei tällainen rikoslainsäädäntö olisi edes perustuslain kannalta mahdollista.

Oikeusministeriö pitää mahdollisena, ettei viitatuissa lausunnoissa ole otettu huomioon sitä, ettei seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös olisi raiskaussäännökseen nähden erityissäännös (*lex specialis*), joka syrjäyttää yleissäännöksen, vaan *toissijainen* säännös. Tämä käy kuitenkin selvästi ilmi raiskausta ja seksuaalista hyväksikäyttöä koskevien säännösten tunnusmerkistöistä, erityisesti siitä, että jälkimmäinen säännös soveltuu sanamuotonsa mukaan ainoastaan ”jollei teosta muualla [rikoslain 20] luvussa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta”. Näin ollen säännöstä seksuaalisesta hyväksikäytöstä voidaan soveltaa vain, kun raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistö ei täyty.

Seksuaalisen hyväksikäytön kriminalisoinnin tarkoitus ja vaikutus onkin edellä viitatuissa lausunnoissa ilmenevään käsitykseen nähden täysin päinvastainen: säännös antaa heikossa tai haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille muihin henkilöihin nähden *lisäsuojaa* seksuaalisen itsemäärää-

misoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksilta sellaisissakin tilanteissa, joissa raiskauksen tunnusmerkistö ei täyty. Jos 5 §:n säännöstä ei olisi, tällaisessa tapauksessa ei joko soveltuisi mikään rangaistussäännös tai ainoa soveltuva rangaistussäännös olisi seksuaalinen ahdistelu, jonka rangaistavuus on seksuaalista hyväksikäyttöä huomattavasti lievempi. Tämä jättäisi vammaiset ja muut heikossa tai haavoittuvassa asemassa olevat merkittävästi HE:ssä ehdotettua huonompaan tilanteeseen ja oikeusministeriön näkemyksen mukaan vaille riittävää rikosoikeudellista suojaa.

Myös mahdollinen huoli siitä, että HE:ssä ehdotetun 5 §:n säätämisen vuoksi raiskauksen tunnusmerkistön täyttävät teot jäisivät käytännössä tuomittavaksi 5 §:n nojalla, on oikeusministeriön näkemyksen mukaan aiheeton. Tällaiselle käytännölle ei olisi mitään oikeudellista perustetta. Jos taas 5 §:ää sovellettaisiin joissain tapauksissa raiskaussäännöksen sijaan sen vuoksi, ettei näyttö riittäisi tuomitsemaan tekoa raiskauksena, ei ongelma olisi rikoslainsäädännössä vaan mahdollisesti näytön saamisen vaikeudessa. Rikoksen syyksi lukemiseen vaadittavan näyttövaatimuksen keventäminen tai syyttömyysolettamasta luopuminen eivät kuitenkaan olisi oikeusvaltiossa mahdollista.

#### **Kokoavasti:**

**Oikeusministeriö** katsoo, että sellainen HE:ssä ehdotetusta poikkeava lainsäädäntö, jolla pyritään sisällyttämään 5 §:ssä tarkoitetut teot raiskauksen tunnusmerkistöön raiskaussäännöksen soveltamisalaa laajentamalla, tekisi raiskaussäännöksestä epäselvemmän, antaisi rikoslaissa vapaaehtoisuuden puuttumisen käsitteelle perusteettoman laajan merkityksen, poikkeaisi rikoslain systematiikkaan kuuluvasta rangaistussäännösten porrastamisesta, vesittäisi raiskaus –nimikkeen vahvaa symboliarvoa, heikentäisi edellytyksiä rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen ja hämärtäisi suuren yleisön saamaa tietoa siitä, millaisia tekoja raiskaus–nimikkeellä tuomitut rikokset ja niistä langetetut rangaistukset koskevat. Oikeusminis-

teriö pitää edellä todetuista syistä tärkeänä, että seksuaalinen hyväksikäyttö säädetään rangaistavaksi raiskauksesta erillisenä rikoksena HE:ssä ehdotetulla tavalla.

## 7 Rangaistusasteikot

Muutamassa lausunnossa on katsottu, etteivät jotkin HE:ssä ehdotetut rangaistusasteikot ole riittävän ankaria (**Asianajajaliitto** ja **Tukinainen**). Toisissa lausunnoissa joitain HE:ssä ehdotettuja rangaistusasteikkoja on pidetty perusteettoman ankarina (**Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus**, **professori Nuotio**, **Sexpo**). Osassa lausuntoja esitetään nimenomaisesti HE:ssä ehdotettuja rangaistusasteikkoja tukevia näkemyksiä (**oikeusneuvos Ojala**, **Psykologiliitto**, **professori Melander**, **Otava Piha**).

**Oikeusministeriö viittaa** HE:n sivuille 47-52, 59-62, 69-72 ja 142, joissa rangaistusasteikkojen korottamisen perusteltavuus, oikeasuhtaisuus ja vaikutukset on arvioitu yksityiskohtaisesti. HE:llä nykyisiä seksuaalirikosten rangaistusasteikkoja ankaroitettaisiin laajasti ja paikoin hyvinkin tuntuvasti. HE:ssä ehdotetut rangaistusasteikot muodostaisivat siinä esitetyillä perusteilla kuitenkin oikeasuhtaisen ja johdonmukaisen kokonaisuuden. Oikeusministeriö katsoo, että edellä viitatuissa lausunnoissa, joissa ehdotetaan HE:ssä ehdotetusta poikkeavia rangaistusasteikoita, ei ole esitetty näkemysten tueksi riittäviä yksityiskohtaisia arvioita rangaistusten oikeasuhtaisuudesta erityisesti perustuslain rajoitusedellytysten kannalta ja rikoslain 20 luvun sisällä. Myöskään rangaistusten korottamisen vaikutuksia ei ole niissä arvioitu. Ottaen lisäksi huomioon sen, että toisissa lausunnoissa on päinvastaisia näkemyksiä ja ettei HE:ssä ehdotettuja rangaistusasteikkoja ole kuitenkaan laajasti kritisoitu lakivaliokunnalle asiassa annetuissa lausunnoissa tai HE-luonnoksen lausuntokierroksella, oikeusministeriö katsoo, ettei HE:ssä ehdotettuja rangaistusasteikkoja ole perusteltua muuttaa.

Oikeusministeriö kiinnittää myös huomiota siihen, että jos jonkin ehdotuksessa rikoslain 20 luvussa olevan rikoksen rangaistusasteikkoa muutettaisiin, vaikuttaisi tämä laajemmin eri rikosten rangaistusten keskinäiseen oikeasuhtaisuuteen. Rangaistusasteikkojen korottamisesta edelleen voisi

myös seurata tuntuvia lisäresurssitarpeita erityisesti rangaistuksen täytäntöönpanossa (HE:n vaikutusarvion mukaan siinä ehdotetut lainmuutokset johtaisivat pelkästään rangaistuksen täytäntöönpanossa n. 4,153 miljoonan euron vuosittaiseen lisäresurssitarpeeseen).

Lakivaliokunnassa käydyissä asiantuntijakuulemisissa on myös viitattu siihen, että Ruotsissa vähimmäisrangaistus perusmuotoisesta raiskauksesta on 2 vuotta vankeutta, ja esitetty kysymys, miksei vastaavaa säädettäisi Suomessa.

**Oikeusministeriö** katsoo, ettei perusmuotoisen raiskauksen vähimmäisrangaistuksen korottamiselle 2 vuoteen ole esitetty riittäviä perusteita ja pitää edellä todetulla tavalla HE:ssä ehdotettuja rangaistusasteikkoja oikeasuhteisina.

Kuten edellä viitatuissa HE:n osissa tuodaan esiin, Ruotsissa on säädetty raiskauksesta myös lievä tekomuoto ("vähemmän törkeä raiskaus"), jonka vähimmäisrangaistus on Ruotsin järjestelmän mukaan 14 päivää. Suomessa ei olisi enää raiskauksesta säädetty lievää tekomuotoa, joten vähimmäisrangaistus olisi aina 1 vuosi vankeutta. Sikäli kuin kyse olisi HE:ssä ehdotetun seksuaalisen hyväksikäytön soveltamisalaan kuuluvasta teosta, joka ei täytä raiskauksen tunnusmerkistöä, vähimmäisrangaistus olisi 4 kuukautta vankeutta.

Oikeusministeriö yhtyy seuraavaan oikeusneuvos Ojalan lakivaliokunnalle antamassaan lisäselvityksessä esittämään näkemykseen: "Ruotsin oikeuskirjallisuudessa esitetyt esimerkit (ks. esimerkiksi Petter Asp – Göran Nilsson: Brottsbalken 6 kap. – En Kommentar 2018 s. 42-44) siitä, mitkä Ruotsissa voisivat kuulua tähän vähemmän vakavan tekemuodon kategoriaan osoittavat nähdäkseni sen, että jos Suomessa raiskauksen perusasteikko säädettäisiin vastaavalla tavalla eli vankeutta 2-6 vuotta, myös meillä tulisi varautua moitittavuudeltaan kaikista vähäisimpiä tekoja varten perusasteikkoa lievemällä rangaistusasteikolla. Selkeyden kannalta en pitäisi tällaista tavoiteltavana."

HE:ssä todetaan myös seuraavia tärkeitä näkökohtia, joita on syytä ottaa huomioon, kun vertaillaan eri maiden rangaistusasteikkoja:

”Suomen kannalta tärkeiden vertailumaiden rangaistustaso seksuaalirikoksissa voi antaa hyödyllisiä vertailukohtia rangaistuksen oikeasuhtaisuutta arvioitaessa. Maiden oikeusjärjestelmät ovat kuitenkin erillisiä kokonaisuuksia ja niissä rangaistusten oikeasuhtaisuuteen ja todelliseen ankaruuteen vaikuttavat monet tekijät. Keskeinen merkitys on sillä, kuinka ankaria rangaistuksia kyseisessä järjestelmässä on yleensä säädetty, millaisia tekoja tietyt tunnusmerkit, esimerkiksi raiskaus, sisältävät, millaisia säännöksiä järjestelmässä on rangaistuksen määräämisestä, miten yleiset rikosvastuuta koskevat edellytykset, esimerkiksi tahallisuus ja tuottamus, on määriteltä, voidaanko rangaistusasteikosta joissain tapauksissa poiketa, millaisia rangaistuksia sen puitteissa käytännössä määrätään ja miten rangaistukset pannaan käytännössä täytäntöön. Näin ollen pelkästään joidenkin vertailumaiden joissakin tapauksissa Suomea ankarammista rangaistusasteikoista ei voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, mikä rangaistusasteikon pitäisi olla Suomessa.” (HE s. 49-50).

**Professori Niemi** pitää kyseenalaisena, onko HE:ssä ehdotettu kahden vuoden enimmäisrangaistus korvauksen tarjoamisesta lapseen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta kohdallaan, kun sitä verrataan vapaaehtoisuuteen perustuvaan raiskauksen perustunnusmerkistöön, jossa enimmäisrangaistus on kuusi vuotta vankeutta. Niemen mukaan lienee selvää, että nuoren ’vapaaehtoisuus’ tällaisessa tilanteessa on näennäistä, ja kysymys on taloudelliseen ja sosiaaliseen asemaan perustuvasta hyväksikäytöstä, joka on nuorelle vahingollista.

**Oikeusministeriö** viittaa HE:n sivulla 122 todettuun sen lisäksi, mitä se toteaa rangaistusasteikoista edellä tässä vastineessa. Korvauksen tarjoamisesta lapseen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta voitaisiin rangaista mm. lapsenraiskauksen tai seksuaalisen hyväksikäytön *lisäksi* eli rikoslain 7 luvun säännöksiä soveltaen. Jos korvauksen tarjoamista koskevan rikoksen kohteena oleva lapsi on 16-17-vuotias eikä hän osallistu sukupuoliyhteyteen

tai seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti, on selvää, että teko olisi rangaistava raiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena, ja alaikäisyyden vuoksi yleensä törkeänä sellaisena.

## 8 Seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistön täsmällisyys- ja tarkkarajaisuus

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on HE:stä antamansa lausuntonsa mukaan arvioidessaan voimassa olevaan seksuaalista ahdistelua koskevaan sääntelyyn johtanutta hallituksen esitystä (HE 216/2013 vp) katsonut, että ehdotettuun sääntelyyn tuolloin sisältynyt avoin tekotapatunnusmerkistö, jonka mukaan rangaistavaa olisi ollut koskettelemalla tai muulla siihen rinnastettavalla tavalla tehty seksuaalinen teko, oli rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallinen ja että säännöstä oli tältä osin syytä täsmentää (PeVL 6/2014 vp, s. 4/I). Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että nyt säädettäväksi ehdotettavan säännöksen soveltamisala voi avoimen sääntelytavan johdosta käytännössä määrittyä perustuslakivaliokunnan aiemmin arvioimaa sääntelyä vastaavasti huomattavan tapauskohtaisesti, mikä on laillisuusperiaatteen kannalta jossakin määrin ongelmallista. Perustuslakivaliokunnan mielestä sääntelyä on tältä osin täsmennettävä (PeVL 20/2022 vp kohta 17). Perustuslakivaliokunta katsoo tästä huolimatta, että HE:n lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä (PeVL 20/2022 vp s. 5).

**Oikeusministeriö** viittaa HE:n sivuille 12-13, 39-42 ja 115-129, joista ilmenee, että nyt ehdotettu seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan laajentaminen on osittain avoimesta tunnusmerkistöstään huolimatta pyritty tekemään laillisuusperiaatteen vaatimusten mukaisesti ja täsmällisemmin kuin HE 216/2013 vp:ssä. Huomioon on nimenomaisesti otettu se, mitä perustuslakivaliokunta on lausunnossaan PeVL 6/2014 katsonut tällaisen sääntelyn täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksista. Eri-tyistä painoarvoa on oikeusministeriön näkemyksen mukaan syytä antaa myös sille, että tarve suojella ihmisiä myös ei-toivotulta seksuaaliselta sisälöltä ja muilta ei-fyysisiltä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksilta on viime vuosina lisääntynyt entisestään muun muassa viestintäteknologian kehityksen myötä, joka on helpottanut kuvien ja viestien levittämistä ja lähettämistä toisille henkilökohtaisesti. Seksuaalisen häirinnän laajuuden esiintulon viimeaikaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa (esimerkiksi

#metoo-kampanja) voidaan nähdä kertovan osaltaan siitä, että seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaamista siedetään yhä vähemmän.

Perustuslakivaliokunnan lausunnosta PeVL 20/2022 vp ei käy lähemmin ilmi, millä tavalla HE:ssä ehdotettu säännös on yhä tältä osin puutteellinen erityisesti, kun otetaan huomioon, etteivät osittain avoimet tai tapauskohtaisia harkintaa edellyttävät rikostunnusmerkistöt ole rikoslaissa poikkeuksellisia tai täysin vältettävissä. Seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuville loukkauksille on tyypillistä se, että ne voidaan tehdä hyvin monenlaisella tavalla. Oikeusministeriö katsoo, että HE:ssä ehdotettua seksuaalista ahdistelua koskevaa säännöstä on vaikeaa enää olennaisesti tämentää.

Oikeusministeriö esittää kuitenkin lakivaliokunnan harkittavaksi, että HE:ssä ehdotettuun säännökseen lisätään ilmeisyyttä koskeva vaatimus seuraavasti:

## 6 §

### *Seksuaalinen ahdistelu*

Joka

1) koskettelemalla tai

2) kosketteluun voimakkuutensa tai toistuvuutensa vuoksi vakavuudeltaan rinnastettavalla tavalla sanallisesti, lähettämällä tai esittämällä viestin tai kuvan, ottamalla kuvan tai itseään paljastamalla, taikka muulla vastaavalla tavalla

tekee toiselle **ilmeisen** seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaamaan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta, on tuomittava, jollei teosta muualla tässä luvussa säädetä rangaistusta, seksuaalisesta ahdistelusta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Tällainen ilmeisyysvaatimus olisi linjassa HE:n perustelujen kanssa ja voisi vielä tähdentää sitä HE:n perusteluissa jo todettua, ettei tarkoitus ole kriminalisoida ahdisteluna sellaisia tekoja, joiden seksuaalisuus tai seksuaalista itsemääräämisoikeutta tyypillisesti loukkaava luonne on hyvin tulkinanvaraista. Ilmeisyysvaatimus koskisi myös koskettelutekoja eli se täsmäntäisi tunnusmerkistöä tältäkin osin. Korkeimman oikeuden seksuaalista ahdistelua koskevien ratkaisujen (KKO 2019:104 ja KKO 2020:38) perusteella voidaan kuitenkin katsoa, ettei ilmeisyysvaatimuksen lisääminen kaivataisi voimassa olevan säännöksen soveltamisalaa koskettelutekojen osalta.

Oikeusministeriö toteaa kuitenkin, ettei se pidä tällaista lisäystä säännöksen välttämättömänä. Lisäyksen tekemiseen liittyy myös epävarmuutta esimerkiksi siitä, koetaanko sen aidosti selventävän säännöstä tai mahdollisesti monimutkaistavan sitä.

## 9 Lapsen houkutteleva seksuaaliseen tekoon

**Professori Niemi** esittää säännöksen soveltamisalan laajentamista niin, että rangaistavaksi tulisi myös se, että henkilö esiintyy ikäistään nuorempana henkilönä tai antaa itsestään muutoin totuuden vastaisia tietoja, tai kehottaa lasta lähettämään seksuaalisia kuvia siten, että olosuhteista ilmenee tekijän tarkoituksena olevan kohdistaa lapsen seksuaalirikos.

**Oikeusministeriö** toteaa, että HE:ssä ehdotettu säännös täyttää Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet (Lanzaroten sopimuksen 23 artikla ja lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan direktiivin 2011/93/EU 6 artikla) ja menee niitä osittain pidemmällekin. Lapsen houkuttelevuudessa seksuaalisiin tarkoituksiin on kysymys seksuaalirikoksen valmistelua koskevasta teosta, joissa varsinaisen seksuaalirikoksen yritystään ei vielä ole tapahtunut. Valmisteluvaihetta koskevat rangaistussäännökset eivät ole rikoslain yleisiä ja niiden muotoilussa on kiinnitettävä erityistä huomiota täsmällisyyteen ja tarkkarajaisuuteen. Ikäistään nuorempana esiintymistä tai itsestään valheellisten tietojen esittämistä lapselle ei oikeusministeriön

näkemyksen mukaan voisi kriminalisoida, koska tällaiset tunnusmerkistötekijät olisivat hyvin epäselviä ja ne kattaisivat mahdollisesti myös toimintaa, jota ei voida pitää rikosoikeudellisesti moitittavana. Edellytys tekijän seksuaalisia tarkoituksia ilmentävistä olosuhteista ei ole itsessään niin tarkka tunnusmerkistötekijä, että se tässä yhteydessä riittävästi täsmen-täisi soveltamisalaa. Oikeusministeriö katsoo, että HE:ssä ehdotettu säännös kriminalisoi jo kattavasti lapsen houkuttelemista koskevat valmistelu-teot, jotka eivät jätä tekijän tarkoituksia epäselväksi.

Jos tekijä kehottaa lasta lähettämään seksuaalisia kuvia, kyseessä ei yleensä ole enää houkuttelurikos vaan seksuaalinen kajoaminen lapseen tai sen yritys (HE s. 126). Sen vuoksi edellä viitattu professori Niemen eh-dotus näyttää tältäkin osin tarpeettomalta.

## **10 Raikausta ja seksuaalista kajoamista koskevien säännösten soveltuminen 16 vuotta nuorempiin**

**Oikeusneuvos Ojala** ja **professori Melander** katsovat, että lakiehdotuksen pykälistä tai hallituksen esityksen perusteluista ei ilmene, tulevatko ja millä edellytyksillä sovelletta-viksi raikausta tai seksuaalista kajoamista koskevat säännökset 16 vuotta nuorempaan kohdistuviin rikoksiin, jos lapsen ikää koskeva tahallisuus ei täyty lapsenraikausta ja seksuaalisen kajoamista lapseen koskevien säännösten soveltamiseksi. Heidän mukaan tätä voisi olla aihetta selkeyttää tätä koskevalla nimenomaisella perustelulausumalla lakivaliokunnan mietinnössä.

**Oikeusministeriö** katsoo, että raikausta ja seksuaalista kajoamista koske-vista säännöksistä sekä HE:n perusteluista käy ilmi riittävän selvästi, että ky-seiset säännökset voisivat soveltua myös 16 vuotta nuorempaan kohdistu-viin rikoksiin, jos tekijän tahallisuus ei lapsen iän osalta täytyisi. Tällaiset tilanteet lienevät harvinaisia käytännössä eikä asiaa ole aihetta korostaa enempää lain esitöissä.

## 11 Törkeän seksuaalinen kajoamisen suhde törkeään pahoinpitelyyn

**Oikeusneuvos Ojala** toteaa, että ankaroittamisperusteena (ehdotetun rikoslain 20 luvun 4 § 1 momentti 1 kohdassa) on mainittu vakavan väkivallan käyttö, joka voi olla hallituksen esityksen perustelujen mukaan esimerkiksi teräasetta käyttäen tehtyä väkivaltaa (s. 106) ja katsoo, että ilmeisesti on ajateltu, että teräasetta käyttäen tehty seksuaalinen kajoaminen arvioitaisiin yksin törkeän seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistön perusteella, jos väkivalta liittyy yksinomaan seksuaalirikoksen tekemiseen, vaikka teko samalla voisi täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Tulkinnallinen tilanne on hänen mukaan tältä osin epäselvä ja osin epätyytyttävä sen suhteen, syrjäyttääkö erityissäännös tässä tapauksessa yleissäännöksen.

**Oikeusministeriö** viittaa HE:n sivuille 106 ja 110. Sivulla 110 todetaan seuraavasti:

”Törkeää raiskausta koskevasta säännöksestä poiketen törkeää seksuaalista kajoamista koskeva säännös ei kattaisi törkeää pahoinpitelyä koskevia tunnusmerkistötekijöitä. Näin ollen seksuaalisen kajoamisen yhteydessä tehdystä törkeästä pahoinpitelystä voitaisiin rangaista erikseen seksuaalisen kajoamisen lisäksi. Teon täyttäessä sekä törkeän seksuaalisen kajoamisen että perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistön sovellettaisiin vain törkeää seksuaalista kajoamista koskevaa säännöstä, jos väkivalta on liittynyt välittömästi seksuaaliseen kajoamiseen.”

HE:n sivulla 106 mainitaan ”veitsellä viiltäminen” esimerkkinä sellaisesta törkeän raiskauksen soveltamisalaan kuuluvasta ”vakavasta” väkivallanteosta, joka ei välttämättä itsenäisenä väkivallantekona täyttäisi törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistöä. Oikeusministeriö katsoo, että tämä perustelulausuma voi viitata esimerkiksi sellaiseen kevyempään veitsellä viiltämiseen käsivarteen, jota ei teräaseen käytöstä huolimatta tuomittaisi törkeänä pahoinpitelynä. Tämä HE:n perustelulausuma tai muu HE:ssa todettu ei kuitenkaan tarkoita, etteikö teräasetta käyttäen tehtyä seksuaalista kajoamista voitaisi tuomita lisäksi törkeänä pahoinpitelynä, jos teräaseen käyttö täyttää myös törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Oikeusministeriö katsoo, ettei HE jätä tältä osin ole merkittävää tulkinnallista epäselvyyttä.

## 12 Kuvan ottaminen seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistössä

**Oikeusneuvos Ojala** katsoo, että kuvan ottaminen erillisenä tekotapana mainiten vaikuttaisi laajentavan rangaistavuutta paitsi seksuaalisen ahdistelun kohdalla, mutta heijastusvaikutuksen vuoksi myös muissa seksuaalirikoksissa sillä tavoin hallitsemattomasti, että sitä koskevan tekotavan maininnan tarpeellisuutta esimerkkiluettelossa voisi olla vielä syytä harkita.

**Oikeusministeriö** viittaa HE:n sivuilla 39-44 ja 96 todettuun. Oikeusministeriö pitää riittävän selvänä, että seksuaalisen kuvan ottaminen tai lähettäminen voi loukata seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja näin ollen se on perusteltua kattaa asianomaisten seksuaalirikosten soveltamisaloissa. Seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistössä kuvan ottaminen on syytä mainita nimenomaisesti säännöksen täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vuoksi.

## 13 Korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta

**Professori Melander** pitää rikoksen HE:ssä ehdotettua uutta nimikettä kömpelönä, joka ei teknisluontoisena sekä kielellisesti kankeahkona nimikkeenä kuvaa asianmukaisesti säännöksessä rangaistavaksi säädetyn teon moitittavuutta. Hän esittää harkittavaksi vaihtoehtoiksi nimikettä ”seksikauppaan liittyvä nuoren hyväksikäyttö” tai ”nuoren saattaminen seksikaupan kohteeksi”.

**Oikeusministeriö** pitää HE:ssä ehdotettua uutta nimikettä rikosta asianmukaisesti kuvaavana, selvästi moittivana ja nykyistä nimikettä parempana. Vaikka se onkin melko pitkä, ei se ole rikosnimikkeenä tässä mielessä ongelmallinen tai täysin poikkeuksellinen. Sinänsä on syytä suhtautua myönteisesti siihen, että rikosnimikkeen muotoilua pyritään parantamaan edelleen. Oikeusministeriön tiedossa ei kuitenkaan ole parempaa vaihtoehtoa nimikkeeksi. Edellä esitettyjen vaihtoehtojen etuna on niiden lyhyempi sanamuoto, mutta niihin liittyy muita ongelmia. Näistä keskeisin on viittaaminen seksikauppaan, mikä ei kuvaa tämän rikoksen tyypillistä tekotapaa (esimerkiksi aikuinen tarjoaa nuorelle rahaa tai päihteitä vasti-

neena seksuaalisesta kanssakäymisestä), vaan viittaa pikemminkin laajamittaisempaan ja suunnitelmallisempaan toimintaan. Tämän vuoksi ehdotetut vaihtoehtoiset nimikkeet kuvaisivat rikosta usein myös uhrin kanalta epätarkoituksenmukaisella ja mahdollisesti loukkaavalla tavalla. Lisäksi ehdotetussa nimikkeessä oleva termi hyväksikäyttö olisi uudessa rikoslain 20 luvussa varattu muun tyyppisiin rikoksiin eikä sitä sen vuoksi tulisi käyttää tämän rikoksen nimikkeessä.

## 14 Lasta seksuaalisesti esittävät kuvat

**Väestöliitto** ehdottaa rikosten nimikkeeseen sanamuotoa ”lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava materiaali”.

**Oikeusministeriö** pitää HE:ssä ehdotettua nimikettä parempana ja katsoo sen olevan moittiva ja rikosta asianmukaisesti kuvaava. Seksuaaliväkivaltaa todistava materiaali olisi ongelmallinen nimike ainakin kahdessa mielessä. Käsitettä seksuaaliväkivalta ei käytetä rikoslaissa, jossa termi väkivalta viittaa lähinnä fyysistä vahinkoa tai fyysistä pakottamista käsittäviin tekoihin. Nimike ei muutenkaan kuvaisi asianmukaisesti rikoksen tunnusmerkistöä, joka koskisi myös sellaisia kuvia, joiden valmistamiseen ei liity lapseen kohdistuvaa seksuaalirikosta. Oikeusministeriön tiedon mukaan myöskään kansainvälisissä rikosoikeudellisissa säädöksissä ei käytetä Väestöliiton lausunnossa ehdottamaa vastaavaa sanamuotoa.

**Pelastakaa lapset** esittää, että vaikka hallituksen esityksessä on nostettu esiin, että tarkoituksella ei ole rangaista teoista, joissa nuoret jakavat vapaaehtoisesti toisilleen itseään esittäviä seksuaalisia kuvia (HE 13/2022 vp s. 132-133), tulisi nämä tapaukset sisällyttää myös 17 § rajoitussäännökseen. **Dosentti Julia Korkman** viittaa niin kutsutun ”sextingin” yleisyyteen nuorten keskuudessa ja pitää tärkeänä, että vaikka seksuaalikuvien levittämistä pidetään syystä vakavana, voisi nuorten kohdalla pohtia muunlaisia toimenpiteitä kuin rikosprosessi mikäli tekoa vaikuttaa selittävän nuoren ymmärtämättömyys / huolimattomuus.

**Oikeusministeriö** toteaa, että hallituksen esityksessä on noudatettu tältä osin lakivaliokunnan aiempaa linjausta olla nostamatta tämän tyyppisiä nuorten keskinäisiä kuvan jakamisia lain tasolle (ks. tarkemmin LaVM 4/2004 vp s. 4–5). Oikeusministeriö pitää tämän linjauksen perusteluja

edelleen varteenotettavina. Oikeusministeriö pitäisi kuitenkin kannatettavana, että lakivaliokunta lausuu selvyiden vuoksi asiasta mietinnössään.

## **15 Lakialoite LA 51/2020 vp laiksi rikoslain 17 luvun muuttamisesta**

HE:n 13/2022 vp käsittelyyn on lakivaliokunnassa yhdistetty LA 51/2020 vp, joka koskee eläimiin sekaantumisen kriminalisointia.

**Oikeusministeriö** arvioi alustavasti, että lakialoitteen tavoitteet ovat siinänsä ymmärrettäviä, mutta asiaa ei ole arvioitu riittävästi kriminalisointiperiaatteiden kannalta.